

NATO'YA ve ABD-AB İLİŞKİLERİNE ETKİSİ BAKIMINDAN ORTAK AVRUPA DIŞ VE GÜVENLİK POLİTİKASI

*Yrd. Doç. Dr. Kamer KASIM**

ABSTRACT

The members of the European Union (EU) have declared their aspiration to achieve a common voice in foreign policy, which was labelled as the Common Foreign and Security Policy (CFSP) in Maastricht Treaty. The debate started whether the idea of the CFSP contradicts NATO, which has played a basic role in Western security since the Cold War. Non-EU member NATO states' role in the European security also raised another question.

In this article, the effects of the CFSP on Europe's security and NATO will be dealt with. With the evaluation of the German, British and French perspectives about CFSP, the CFSP's effects on United States-EU relations will also be analysed.

1. Giriş

Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin dış politikada ortak hareket etme düşüncesi Maastricht Anlaşmasında Ortak Avrupa Dış ve Güvenlik Politikası (ODGP) olarak adlandırıldı. Entegrasyon süreci ile birlikte Avrupa'da uluslararası ilişkilerin yapısı değişti. Soğuk Savaşın sona ermesi ile birlikte hızlanan değişim süreci Avrupa sistemini Hobbesian bir yapıdan Buzan'ın 'olgun anarşi (mature anarchy)' diye tanımladığı devletlerin yine temel birimler olduğu fakat güvenlik ikileminin (Security Dilemma) sıcak çatışmaya meydan vermediği bir yapıya dönüştürdü.¹ Bu yeni sistem devletlerin dış politika alanında bağımsız hareket etmekte ısrar edeceği şeklindeki realist bakış açısına bir meydan okuma niteliği taşımaktaydı. Ortak bir Avrupa dış ve güvenlik politikası oluşturulması düşüncesi AB'yi oluşturan devletlerin kendilerini 'biz' olarak adlandırma

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi

¹ Barry Buzan, "Security, the State, the 'New World Order' and Beyond". in R. Lipschutz. (ed) *On Security*, New York: Columbia University Press, 1995. p. 205

sürecinde para birliği ile birlikte en önemli adımı teşkil etmektedir. AB içerisinde ODGP oluşturma çabaları ve özellikle bir Avrupa ordusu kurulması düşüncesinin Soğuk Savaş dönemi boyunca Batının güvenliğinde temel rol oynayan NATO ile bir çelişki oluşturup oluşturmayacağı konusunda soru işaretleri ortaya çıktı. Burada en önemli konulardan biri NATO üyesi olup da AB üyesi olmayan ülkelerin Avrupa'nın güvenliğinde oynayacakları roldür. Bu makalede AB'nin politik bütünleşme yolunda attığı en önemli adımlardan olan ODGP'nin Avrupa'nın güvenliği üzerindeki etkisi ve bunun Soğuk Savaş döneminden beri Batının savunma örgütü olan NATO üzerindeki etkileri incelenecektir. AB üyesi ülkelerin Birliğin savunma politikasının nasıl olması gerektiği konusundaki farklı görüşleri de ele alınarak, üye ülkeler arasındaki dengelerin incelenmesiyle, AB'nin güvenlik konusunda nasıl bir yol izleyeceği ve AB'nin çizdiği bu yeni yolun ABD-Avrupa ilişkilerine etkisi değerlendirilecektir.

2. Ortak Dış Politikadan Ortak Avrupa Ordusuna

AB içerisindeki bütünleşme süreci ODGP fikri ve Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK) ile çok farklı boyuta taşındı. Bu AB üyesi ülkelerin yanı sıra tüm Avrupa'yı etkileyen bir gelişmedir. Ortak bir dış politikanın oluşturulması AB'nin ağırlığını uluslararası politika da arttıracığı gibi, ABD-Avrupa ilişkilerini de etkileyecektir. AGSK oluşturulması ve bunun ortak bir Avrupa ordusu kurma düşüncesine kadar gitmesi, NATO'nun geleceği konusunda soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur. Ayrıca Türkiye gibi AB üyesi olmayan NATO ülkelerinin, Avrupa güvenliği içerisinde rolünün ne olacağı konusu gündeme gelmiştir.

Ortak bir Avrupa ordusunun kurulması düşüncesi, ODGP fikriyle bir bütün oluşturmaktadır. Maastricht Anlaşmasından beri gerek Batı Avrupa Birliği (BAB) gerekse Ortak bir Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının (AGSP) oluşturulması yönündeki gelişmeler, ortak bir Avrupa dış ve güvenlik politikası oluşturulmasının ayrılmaz bir parçasını oluşturdu. AB üyesi ülkeler kolektif bir şekilde hareket etmeleri durumunda ortak çıkarlarını daha etkili bir şekilde savunabileceklerinde hem fikir oldular. Fakat bölgesel bir kriz durumunda ortak bir Avrupa dış ve güvenlik politikasının etkili olabilmesinin ancak bir Avrupa askeri gücünün varlığı ile mümkün olduğu anlaşıldı. Bosna ve Kosova krizlerinde Avrupa'nın ABD'nin askeri gücü olmadan bölgede ne kadar etkisiz olduğu görüldü. Bir Avrupa ordusunun kurulması, AB'ye çatışmalara müdahale imkanı verecekti.

AB içerisinde bir askeri gücün oluşturulması fikri 4 Haziran 1999 Köln Deklarasyonu ile kabul edildi. Köln Deklarasyonu, 1996 yılında Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında kabul edilen Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği (AGSK)'nın geliştirilmesi düşüncesiyle uyumludur. Esasen AGSK, NATO

bunyesinde inşa edildi. AGSK, Petersberg görevleri olarak adlandırılan ve AB'nin insani amaçlı faaliyetler ve kurtarma operasyonları, barışı koruma görevi ve barışın sağlanması dahil kriz yönetimi konularında etkili olmasını sağlayabilecektir.²

1997 Amsterdam Antlaşması ile ODGP ve bunun etkinleştirilmesi konularında adımlar atıldı. AB tarafından alınacak bir operasyon kararının alınmasını önlemeden karar ile ilgili kaygıları olan ülkelerin oylamaya katılmaması hakkının tanınması (constructive abstention) kabul edilmiştir. Diğer bir yenilik ise ODGP konusunda kamuoyu ile ve diğer ülkeler ile ilişkilerde ön plana çıkacak bir Yüksek Komiserin olmasına karar verilmesidir. Javier Solana NATO Genel Sekreterliği görevi sona erdikten sonra AB Dış İlişkiler Yüksek Komiseri olmuştur.

Ortak bir güvenlik politikasına yönelik ilk somut adımlar 1999'da Helsinki zirvesinde atılmıştır. Zirvede Birliğin 2003 yılına kadar Politika ve Güvenlik Komitesi ile ülkelerin Genelkurmay Başkanları veya onların temsilcilerinden oluşacak Askeri Komiteye sahip olması kararlaştırıldı. Bu kurumsal reformların yanında AB'nin askeri yeteneğinin artırılması yönünde de adımlar atıldı. 2003 yılına kadar AB'nin 60 gün içerisinde 60.000 askerlik bir kuvvetle müdahalede bulunabilecek ve bu kuvveti gittiği yerde bir yıl veya daha fazla süre tutabilecek kapasiteye sahip olması kararlaştırıldı.³ Fakat bu hedefin 2003 yılına kadar gerçekleşme olasılığı üzerinde şüpheler dile getirilmiştir. Örneğin, eski NATO Askeri Komitesi Başkanı Klaus Naumann'a göre planlanan Avrupa gücü ancak 2010 yılında kurulabilir. Avrupa Ordusunun kurulması için gerekli ekipmanların sağlanması ve Helsinki zirvesinde belirtilen kapasiteye erişmesi için 50 milyar Euro gereklidir ve AB üyesi herhangi bir ülkenin bu ekonomik yükümlülüğü kaldırabilmesinin zor olduğu ifade edilmiştir.⁴ Birliğin en büyük ekonomisine sahip Almanya'nın da içinde bulunduğu durum sebebiyle diğer üyelerin ekonomik katkıda bulunma da isteksizliğini telafi etmesi söz konusu olamaz. Alman silahlı kuvvetleri kendini yenileme aşamasındadır ve Alman ekonomisi bunu ancak kaldırmaktadır. Buna rağmen Almanya 15 ile 20 bin kişilik bir kuvvetle acil müdahale gücüne (Rapid Reaction Force) katkıda bulunacağını açıklamıştır. Ortak Avrupa ordusunun kurulması projesinde hızlı hareket edilmesi, Birlik üyesi ülkelerde daha büyük kamu açıklarının oluşmasına yol açacaktır.

² AGSK yürütme ajansı BAB bunyesindeyken bu 1999'da AB'ye aktarıldı <<http://www.wcu.nl/eng/info/maastricht.htm>>

³ <<http://europa.eu.int/council/off/ concl/index.htm>>

⁴ Reinhard Wolf, "German Perspective! Rhetoric or Substance? Germany and the Future of Europe's Common Security and Defense Policy", *German Foreign Policy in Dialogue*, Vol 1, No 2, July 2000

Ortak Avrupa ordusunun NATO'ya alternatif olup olmayacağı tartışmaları da ortaya çıkmıştır. ODP fikrine bir Avrupa ordusu kurulması da eklenince, en azından Avrupa kıtası içerisinde NATO'nun etkisinin hemen hemen kaybolacağı görüşü ağırlık kazanmaya başladı. Bu görüşler üzerine, Almanya amacın NATO ile bir rekabet veya onun etkisini azaltmak olmadığını aksine güvenlik ve savunma konularında AB'nin aktif bir rol oynamasının NATO'yu daha da güçlendireceğini belirtti. Alman Dışişleri Bakanı Fischer'e göre AGSP, Avrupa bütünleşmesinin bir parçasıdır ve Avrupa'nın tarihinde yaygın olan çatışmaların ortaya çıkmasını önleyici bir rol oynayacaktır.⁵

AB içerisinde ortak bir dış ve savunma politikası oluşturulması Soğuk Savaş dönemi sonrası beliren yeni dünya düzeninin, hem birleştirici güçleri olan iletişim alanında devrim, karşılıklı ekonomik bağımlılık ve demokrasinin yayılması hem de aşırı milliyetçilik, etnik ve dinsel rekabet gibi ayrımcı güçlerinin etkisiyle hız kazanmıştır.⁶ Birleştirici güçler daha fazla entegrasyon yolunda etki ederken ayrımcı güçler özellikle AB'yi ilgilendiren Balkanlarda yıkıcı bölgesel savaşlara neden oldu. Kosova savaşı AB'nin askeri açıdan ABD'ye ne kadar bağımlı olduğunu ortaya koydu ve bu bağımlılığı azaltmanın tek yolu olarak AB'de bir ortak Avrupa ordusunun kurulması düşüncesi oluştu. Helsinki Zirvesi ile atılan adımı, 2000 yılı Nice zirvesinde alınan kararlar izlemiştir. Burada NATO kuvvetlerinin AB tarafından kullanımına ilişkin düzenlemelerin yapılması, BAB'ın fonksiyonlarının AB'ye aktarılması ve AB üyesi olmayıp da NATO üyesi olan ülkelerin, AB operasyonlarına dahil edilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması kararlaştırıldı.⁷

Ortak bir Avrupa dış politikası oluşturulması ve AGSP konusunda AB'nin önde gelen ülkeleri olan Almanya, İngiltere ve Fransa'nın bakış açıları aşağıda incelenecek ve bu ülkelerin AB'nin dış politika ve savunma konusunda uluslararası alanda rolünün ne olması gerektiği konusundaki politikalarından hareketle, AB çerçevesindeki oluşumun NATO'ya olan etkisi değerlendirilecektir.

3. Fransa, Almanya ve İngiltere'nin Bakış Açısı

AB içinde ortak pazar ve para birliğinden sonra dikkatler ortak bir dış ve güvenlik politikasına yöneldi ve bu iç boyuttan dış boyuta doğru bir

⁵ Wolfgang Brauner, "German Perspective II, Germany's Europeanised Role in the Development of the ESDP", *German Foreign Policy in Dialogue*, Vol 1, No 2, July 2000

⁶ John Lewis Gaddis, "Toward the post-Cold War World", *Foreign Affairs*, Vol 70, No 2, Spring, 1991, pp 102-122 Ayrıca bakınız, John Lewis Gaddis, "The Cold War, the Long Peace and the Future", Michael J Hogan (ed.), *The End of the Cold War, Its Meaning and Implications*, Cambridge University Press, 1992, pp. 21-38

⁷ EU Leaders Tackle Throrny Issues, <<http://europe.cnn.com/2000/WORLD/eu.opel/12/08/mce summit/index.htm>>

butunleşmenin başlangıcını oluşturmaktadır ODGP, AGSK ve AGSP aynı zamanda Avrupa butunleşmesinin global düzeydeki etkisini de arttıracak gelişmelerdir Dış politikada ortak hareket eden ve savunma konusunda da inisiyatif sahibi bir AB'nin uluslararası politikadaki etkisi de artacaktır AB'nin onde gelen uç ülkesi Fransa, Almanya ve İngiltere'nin AGSK ve AGSP konusundaki politikaları birlik içerisinde belirleyici niteliktedir

Fransa, AGSP'nin en başta gelen savunucusudur İngiltere'nin savunma konularının AB bünyesinde ele alınmasına yönelik vetosunu kaldırmasından sonra, Fransa ile İngiltere arasında AGSP konusunda hızlı bir diyalog başlamıştır

AB'nin dış politika ve savunma konularında ortak hareket etmesi ve Avrupa güvenliğinde inisiyatifini ele alması gerektiğini savunan Fransa'nın temel kuşkusu, Almanya'nın savunmaya ayırdığı kısıtlı bütçe ile Helsinki zirvesindeki hedeflerin gerçekleşmeyeceği yolundadır 1999 yılında Almanya'nın savunma harcaması Fransa'dan 5 milyar dolar ve İngiltere'ninkinden 10 milyar dolar azdır Kuzey Atlantik Konseyi toplantısıyla kabul edilen AGSK, Fransa'nın NATO'nun askeri kanadından çıkışından bu yana NATO'nun dışında bağımsız bir Avrupa savunma gücü oluşturulması yönündeki görüşüne uygundur Ancak AGSK'nin NATO içerisinde olması ve ABD'nin etkisinde kalması AGSK'nin konumu açısından Fransa'nın olumsuz bulduğu bir husustur Fransa AB içerisinde otonom bir organizasyon olarak AGSP'nin geliştirilmesini istemiş ve Avrupa'nın, Amerika'nın rızasına gerek olmadan hareket edebilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur Bunun için gözlem, komuta ve stratejik ulaştırmada Avrupa'nın NATO'dan ayrı bir askeri yapılanmaya gitmesi gereklidir⁸

Almanya, AB içerisinde dış politika ve savunma konularında ortak hareket edilmesini hem entegrasyon hem de Avrupa içerisindeki kriz durumlarının daha kolay aşılabilmesi için gerekli görmektedir Almanya için ODGP ve AGSP Avrupa'nın kendi sorunlarına kendi çözüm yollarını bulması ve uygulamasının araçlarıdır AGSP, NATO'ya rakip değil onu güçlendirecek bir yapılanmadır Böylece NATO'nun Avrupa ayağı daha da güçlenecektir ve bu da NATO'nun yararına Almaniya için asil sorun savunma bütçesini arttırmadan, ordusunu modernleştirme çabası içerisinde olması ve savunma harcamaları İngiltere ve Fransa'ya göre oldukça az olduğundan bu durumda AGSP çerçevesindeki görevlerini yerine getirip getiremeyeceği konusunda şüphelerin olmasıdır Ancak yukarıda ifade edildiği gibi Almanya Avrupa Acil Mudahale gücüne 15-20 bin kişilik bir kuvvetle katılacağını açıklamıştır⁹

⁸ Jean Pierre Froehly, "The French Perspective France's Position Towards ESDI and ESDP", *German Foreign Policy in Dialogue* Vol 1 No 2, July 2000

⁹ Brauner (2000)

İngiltere'nin AGSP ve ODGP'ye yönelik tutumunda son yıllarda önemli değişiklikler görüyoruz. Daha yakın zamana kadar savunma konusunun AB içerisinde tartışılmasına karşı olan İngiltere, bu konudaki tutumunu değiştirdi ve AB'de daha fazla entegrasyona karşı olan Muhafazakar Parti içerisindeki bir grup hariç, ortak bir dış politika oluşturma düşüncesine olumlu bakmaya başladı. AGSP konusunda da zaten İngiltere'nin aktif desteği ve katılımını görüyoruz. Ancak İngiltere ve Almanya'nın AGSP konusunda ayrıldıkları noktalar da var. Almanya, AB'nin güvenlik ve savunma konusundaki rolünü daha bölgesel düzeyde düşünürken, İngiltere, Birliğin, ABD'nin bir partneri olarak güvenlik ve savunma konularında global düzeyde de faaliyet göstermesi gerektiği görüşündedir. İngiltere, savunma harcamasının fazlalığı ve dünyanın her yerine kuvvet gönderebilme yeteneği ile Avrupa güvenliğinde askeri açıdan özel bir konuma sahiptir. Bu nedenle AGSP'nin geleceği konusunda İngiltere'nin izleyeceği politika çok önemlidir. AB'nin savunma konusunda rol almasını savunan Başbakan Tony Blair Avrupa entegrasyonuna bakışı açısından kendinden önceki Muhafazakar Başbakanlar Margaret Thatcher ve John Major'dan çok farklıdır. AB'nin kendi savunma gücünü oluşturması gerektiğini düşünen Blair'ın bu konuda aktif politika izlemesinin iki nedeni vardır. Blair'ın önderliğindeki İşçi Partisi Avrupa entegrasyonunu ve İngiltere'nin bunun bir parçası olması gerektiğini savunmaktadır. Ancak kamuoyunun para birliğine karşı tutumu İngiltere'nin bu çok önemli entegrasyon projesinin şimdilik dışında kalmasına neden olmuştur. İşçi Partisi için İngiltere'nin güçlü olduğu savunma konusunda işbirliğinde öncü durumunda olmak Avrupa entegrasyonuna verdikleri desteği göstermenin ve para birliği konusundaki olumsuzluğu telafi etmenin yoluymuştu. Diğer neden Avrupa'nın NATO içerisinde ağırlığını kayamaması ve askeri yetersizliğinin Avrupa kıtasındaki sorunlar karşısında bile AB'yi etkisiz kılmasıdır. Bunun tipik örneği Kosova savaşı sırasında hava hareketi, lojistik ve istihbarat konularında ABD'nin % 80 oranındaki ağırlığıdır.¹⁰ İngiltere NATO'nun zayıflatılmadan Avrupa'nın savunma konusunda daha aktif bir rol oynaması gerektiği görüşündedir.

AB üyesi ülkeler arasındaki farklılıklar dikkate alındığında ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturulması sürecinde Birliğin ciddi problemler ile karşılaşacağı düşünülebilir. İngiltere'nin ABD ile olan özel ilişki biçimi ve NATO'nun dışlanmasına kesin bir tavırla karşı çıkması, özellikle NATO'yu devre dışı bırakmaya veya Avrupa güvenliğinde, Birliğin inisiyatifi tamamen almasına yönelik Fransız politikasıyla bir çatışma doğuracaktır. Bu AB içerisindeki dengeleri ve ortak dış ve güvenlik politikası oluşturma girişimini etkileyecektir. AB'nin genişleme süreci de ODGP konusunda gecikmeye neden olabilir.

¹⁰ Philip H. Gordon, "Their Own Army? Making European Defense Work". *Foreign Affairs*, July/August 2000. Charles Grant, "From St Malo to Washington", *World Link*. March/April 1999, p. 6.

Genişleme ortak dış politikada karar verme sürecinin hantallaşmasına da neden olabilir.

4. ODGP ve AGSP'nin NATO'ya Etkisi ve ABD'nin Bakış Açısı

AB çerçevesinde ODGP ve AGSP girişimlerinin Soğuk Savaş döneminden beri Batının savunma örgütü olan NATO üzerinde etkileri vardır. NATO içerisinde en büyük ağırlığa sahip olan ve AB ile hem ekonomik hem de politika ve güvenlik alanlarında sıkı ilişkilere sahip olan ABD'nin, AB'nin güvenlik ve savunma konularında attığı adımlar hakkında ne düşündüğünü de değerlendirmek gerekir.

ABD, İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan beri Avrupa içerisindeki bütünleşme çabalarını destekledi. Ancak AB'nin ortak güvenlik ve savunma politikası oluşturma çabaları ABD'de bazı kaygılara neden olmuştur. Dışişleri Bakan Yardımcısı Strobe Talbott 1999'da Londra'da yaptığı bir konuşmada AGSK'nın önce NATO içinden çıkan daha sonra NATO dışında gelişen ve nihayet NATO'dan ayrı olarak ona rakip bir organizasyona dönüşmesini ABD'nin istemediğini belirtmiştir.¹¹ Amerikan yönetiminin diğer bir kaygısı da, Avrupa ülkelerinin ne derece askeri operasyonlara kaynak ayırmaya istekli oldukları noktasındadır. ABD, 60 bin kişilik Avrupa acil müdahale gücü oluşturulmasının konuşulduğu bir ortamda AB üyesi ülkelerin savunma harcamalarını artırmamalarını hatta Almanya'nın azaltmasını çelişki olarak görmektedir.¹² Savunma harcamalarını artırmayan AB üyesi ülkelerin bir de ortak Avrupa ordusu kurma çabası içerisinde girmeleri bunların NATO çerçevesindeki yükümlülükleri için gerekli mali kaynağı bulamamalarına neden olabilir. Avrupa savunma sanayi alanında da girişimlerde bulunmaktadır. ABD için önemli olan savunma sanayiinde Avrupa'nın korumacı mı yoksa açık bir politika mı izleyeceği. Teknolojik alanda ABD'nin gerisinde olan Avrupa, ABD'den teknoloji transferi istemektedir. ABD ise Avrupa'ya aktarılacak teknolojinin başka bazı ülkelerin eline geçmesinden kaygılıdır.

AB'nin AGSP ile güvenlik ve savunma konularında attığı adımların NATO'ya muhtemel etkileri ve Avrupa ile Atlantik arasındaki bağın zayıflaması ihtimali ABD'de endişeye neden olan konulardır. Soğuk Savaş dönemi boyunca Avrupa'da barış, demokrasi ve istikrarın korunmasında önemli rol oynayan NATO, Soğuk Savaşın sona ermesiyle birlikte oluşan yeni stratejik ortamda da

¹¹ Strobe Talbott, "America's Stake in a Strong Europe," A Conference on the Future of NATO, The Royal Institute of International Affairs, London, 7 October 1999

¹² AB üyesi ülkelerin Yunanistan hariç askeri harcamalara ayırdığı para sürekli düşmektedir. Bakınız, Anton La Guardia, "EU Faces Rift With US On Defence Spending", Daily Telegraph, 17 May 2001

önemli görevler yüklenmiştir. Kosova hareketi ile Sırp'ların etnik temizleme politikasının durdurulması NATO'nun yeni dönemdeki en önemli başarısıdır. NATO'nun Avrupa bağlantısının kesilmesi ve AB'nin ayrı bir savunma örgütlenmesine doğru gitmesi NATO'yu zayıflatacaktır. Avrupa ve ABD için ortak bir tehdit olan Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra tehdit algılamasında AB ile ABD arasında farklılıklar oluşması ihtimali vardır. Ayrıca güç dengesi (Balance of Power) politikasının icat edildiği Avrupa'da, ABD'nin tek süper güç konumunu dengeleme politikasına doğru bir gidişin olması ve bu çerçevede AB ile ABD arasındaki bir rekabet ister istemez NATO'yu olumsuz etkileyecektir.

Kuzey Atlantik Konseyi tarafından onaylanan AGSK'ya bazı NATO kaynakları aktarılabilir. Bu kaynaklar istendiği an NATO tarafından geri alınabilir ve ABD'nin burada veto hakkı vardır. Ancak ABD'yi kaygılandıran en önemli konulardan biri AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan ülkelerin durumudur. Bunlara yönelik ayrımcı bir politikaya ABD yönetimi karşıdır. Bu noktada NATO üyesi olan ve AB üyesi olmayan Avrupa ülkeleri Türkiye, Norveç, İzlanda, Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan'ın durumu da dikkat çekicidir. NATO içerisinde ABD'den sonra en büyük kara ordusuna sahip olan ve ittifak içerisinde önemli rol oynayan Türkiye'nin Avrupa'nın güvenliğinde alacağı rol konusunda tartışmalar olmuştur. Bir yandan Avrupa savunmasına katkıda bulunacak olan ancak AB üyesi olmadığı için karar verme mekanizmasının dışında kalacak olan Türkiye bu duruma karşı çıkmış ve eğer karar verme sürecine alınmazsa NATO kaynaklarının AGSK'ya aktarılmasına karşı veto hakkını kullanacağını açıklamıştır. Türkiye, İngiltere ve ABD ile yaptığı görüşmeler sonucunda Laeken Zirvesi öncesi, veto hakkını kullanmaktan vazgeçmiştir.¹³ Türkiye'nin veto kartını kullanmak istemesinin temel nedeni stratejiktir. Özellikle Yunanistan'ın hem AB hem de NATO üyesi olması, Türkiye'nin ise sadece NATO üyesi konumunda olması dolayısıyla karar mekanizmasından dışlanması Türkiye ile Yunanistan arasındaki stratejik dengeyi etkileyebilecek bir unsur olarak görüldü. Helsinki Zirvesi ile AB'ye aday ülke konumuna gelen Türkiye'de, bu konum ile AB ilişkilerinin devam ettirilip Birliğin dışında tutulmak istendiği, bu şekilde hem acil müdahale gücüne Türkiye'nin katkısı sağlanırken, diğer yandan karar mekanizmasının dışında tutulduğu görüşü ortaya çıkmıştır. Aday ülke durumunda olan Türkiye'nin, tamamen AB'den kopmuş bir Türkiye'ye göre NATO kaynaklarının acil müdahale gücüne aktarımı konusunda daha az sorun çıkartacağı hesaplanmaktadır.¹⁴ Türkiye BAB çerçevesinde gerçekleştirilecek herhangi bir hareket ile ilgili olarak karar mekanizmasına katılma hakkına sahipti. Ancak 1999 yılından itibaren BAB'ın fonksiyonlarının AB'ye aktarılması ve AB'nin AGSP'yi geliştirme çabaları çerçevesinde ortak bir Avrupa ordusunun

¹³ Metehan Demir, "Blair'den Mektup". *Hürriyet*, 3 Aralık 2001.

¹⁴ Armağan Kuloğlu, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye". *Stratejik Analiz*, Cilt 2, Sayı 15, Temmuz 2001, s. 75.

kurulmasına hız verilmesi ile güvenlik ve savunma alanlarında AB içerisinde farklı bir yapılanmaya gitme eğilimi vardır. BAB içerisindeki durumundan farklı olarak bu sefer AB üyesi ülkeler, AB üyesi olmayan ancak NATO üyesi olan Türkiye gibi ülkelerin karar mekanizmasına katılmasını istememektedirler. İsveç'in NATO işlerinden sorumlu Büyükelçisi Anders Oljelund AB üyesi olmayan Türkiye'nin AB'nin güvenlikle ilgili kararlara katılmasının mümkün olmadığını, Türkiye'nin ancak Askeri Komiteye katılabileceğini ve Türkiye'nin karar verme sürecine değil ama kararların oluşum sürecine daha fazla katılımı sağlamak için düzenlemeler yapılabileceğini ifade etmiştir.¹⁵ Türkiye ise ortak karar mekanizmasına dahil edilmeyi istemiştir. Türkiye ayrıca AGSK'nın transatlantik bağının muhafazası çerçevesinde geliştirilmesini savundu. Türkiye AB bünyesinde oluşturulacak olan acil müdahale gücüne katılmaya hazır olduğunu belirtmiştir. Ancak bunu için Türkiye AB üyesi olmayan NATO üyelerinin de karar mekanizmasına katılmasını istemektedir. AB savunma ve güvenlik alanında NATO'ya bağımlıdır. AGSK'nın üssü yoktur. Bu nedenle NATO karargahlarını kullanmak zorundadır. Ayrıca AGSK istihbarat uydusu da sahip değildir. NATO imkanlarının kullanılacağı AGSK'nın karar verme sürecine bir NATO üyesi olan Türkiye'nin katılmaması Türkiye'de kabul edilemez olarak değerlendirilmiş ve bir çözüm bulunamaması durumunda Türkiye'nin AGSK'nın NATO kaynaklarını kullanmasını veto edeceği açıklanmıştır. Türkiye'nin ısrarlı politikası AB üyesi bazı ülkeler tarafından eleştirildi. Örneğin, Almanya Dışişleri Bakanı Fischer, NATO ülkeleri Dışişleri Bakanları bahar toplantısında Türkiye'nin tavrının gerçekçi olmadığını ifade etmiştir. AB Dönem Başkanı Belçika'nın Dışişleri Bakanı da Türkiye'nin tavrını kabul edilemez olarak nitelmiştir. Yukarıda ifade edildiği gibi Türkiye yapılan müzakereler sonucu veto kartını kullanmaktan vazgeçmiştir. Türkiye'nin, İngiltere tarafından AGSP'nin Kıbrıs ve Ege'de kullanılmayacağı güvencesi verilmesinden sonra vetosunu geri çektiği yorumları yapılmıştır.¹⁶ Türkiye'nin AGSP çerçevesinde yapılacak operasyonlara katılımı davet üzerine olabilecek ve Türkiye karar aşamasında değil karar şekillendirme mekanizmasında yer alacaktır.¹⁷

Acil müdahale gücünün oluşturulmasına yönelik ABD'nin politikası da önemlidir. ABD, AB'nin Avrupa kıtasının güvenliği konusunda daha fazla rol almasını ve daha çok kaynak aktarmasını istemektedir. Amerika'nın dışarıdaki operasyonlara kaynak ayırması ABD ekonomisi için bir yük teşkil etmektedir.

¹⁵ <<http://www.trend.com.tr/sayilar/say002>>

<<http://www.euobserver.com/index.phtml>>

¹⁶ A Seda Serdar. "Belçika'nın Kazançları İle Türkiye'nin Tavizleri. Laeken Zirvesi Sonuçları", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 21, Ocak 2002, ss 43-44

¹⁷ Türkiye'nin Avrupa ordusunun Ege ve Kıbrıs'ta Türkiye'ye karşı kullanılmayacağı güvencesini alması, Yunanistan'ın itirazına neden oldu Yunanistan bazı güvenlik endişeleri giderilmedikçe Türkiye'nin İngiltere ve ABD'yle vardığı anlaşmaya yeşil ışık yakmayacağını belirtti "Avrupa Ordusu'na Atina'dan Fren", **Milliyet**, 11 Aralık 2001

Buna karşın AB'nin savunma ve güvenlik alanında NATO ile işbirliği yerine ona rakip bir yapılanmaya doğru gitmesi ve NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan ülkelerin bu çerçevede dışlanması Avrupa kıtasındaki etkisinin azalmasına neden olacağı için ABD tarafından istenen bir gelişme değildir. Amerikan kamuoyu Avrupa'nın barışın korunması konusunda daha fazla çaba sarf etmesi gerektiği ve ABD'nin üzerine düşenden fazlasını yaptığı görüşündedir. Ortak bir Avrupa ordusu kurulması konusunda ise Amerikan kamuoyunun bölündüğü görülüyor. Bunu olumlu bulanların yanında bir kısım bu gücün Amerikan çıkarlarına aykırı hareket edebileceğini de düşünmektedir.¹⁸

ABD, Avrupa ile ilgili güvenlik ve savunma konularını AB düzeyinde değil ikili ilişkiler ile yürütmüştür. Ekonomik konularda AB'yi bir aktör olarak gören ABD yönetimi savunma konusunu ise İngiltere, Fransa ve Almanya ile ikili ilişkiler düzeyinde ele aldı. AB içerisinde İngiltere'yi en önde gelen müttefiki olarak gören ABD yönetimi için Almanya'da savunma ve güvenlik konularında giderek önem kazandı. ABD, Fransa'nın AB içerisinde NATO'dan bağımsız bir savunma gücü kurma ve AGSP'yi NATO'dan tamamen ayrı bir yapılanmaya dönüştürme çabası karşısında Almanya'ya bir dengeleyici güç olarak görmektedir. NATO'nun genişlemesi konusunda da Almanya ve ABD arasında tam bir görüş birliği görülüyor. Fransa'nın politikasına karşı, İngiltere'nin de AB içerisinde daha aktif bir politika izlemesi ABD'nin isteğidir. İngiltere'nin ABD ile olan özel ilişki biçimi bu ülkeyi hem AB'nin güvenlik ve savunma konularında NATO'dan kopmaması hem de ABD'nin kaygılarının giderilmesi konusunda önemli kılıyor.¹⁹

Fransa, AB içerisinde NATO'dan tamamen ayrı bir askeri komite ve Avrupa kuvvetlerine kumanda edecek bir Avrupalı Genelkurmay Başkanına sahip olan savunma birimi oluşturma çabaları yanında ABD'nin Füze Savunma Sistemi projesine de en sert muhalefeti yapan ülkeler arasındadır. ABD'nin 'serseri devletler' (rough states) olarak adlandırdığı ülkelere karşı geliştirilecek sistem ile füzeler uzayda atmosfere girmeden yok edilebilecektir. Fransa tarafından Füze Savunma Sistemi projesi, Anti-Balistik Füze Anlaşmasının iptali olarak değerlendirildi. Almanya gibi bazı AB ülkelerinin de kaygılarını belirttikleri Füze savunma sistemine Fransa'nın en sert eleştirileri yöneltmesi karşısında ABD Kongresinde Fransa'ya karşı eleştiriler başlamıştır. Örneğin, Kongre üyesi

¹⁸ Amerikan kamuoyunun görüşleri için bakınız, Steven Kull, *Seeking a New Balance: A Study of American and European Public Attitudes on Transatlantic Issues*, Program on International Policy Attitudes, University of Maryland College Park, Maryland, June 1998, pp. 4-21

¹⁹ Bakınız, Kamer Kasım, "Soğuk Savaş Sonrası İngiltere-ABD İlişkileri", Sedat Laçiner (Der), *Bir Başka Açından İngiltere*, Ankara, ASAM Yayınları, 2001, ss 265-284

Sherman Fransa'yı balistik füze sistemleri ve nükleer silahların 'serseri' devletlerin eline geçmesini sağlamakla suçlamıştır.²⁰

'Serseri' devletlerden gelebilecek füze tehdidine coğrafi yakınlıkları sebebiyle daha açık olan AB'de böyle bir tehdidin ciddiliği hakkında soru işaretleri vardır. ABD'nin Füze Savunma sistemi projesinin silahlanma yarışını arttırmaktan başka bir işlevi olmayacağı görüşü de bazı AB üyesi ülkelerin projeye yönelik kaygılarının nedenidir.

Gerek AGSP gerekse Füze Savunma Sistemi konularında ABD ile AB arasında beliren görüş ayrılıkları, Soğuk Savaş döneminden sonra Amerika ve Avrupa'nın güvenlik önceliklerinin değiştiğinin bir göstergesidir ve NATO'nun işleyişi, Avrupa güvenliğindeki rolü, AB bünyesinde oluşturulacak acil müdahale gücünün NATO ile olan bağı gibi konularda daha açık düzenlemelere gidilmesi gereği vardır. Uyuşmazlıkların önlenmesi konusunda İsveç'in dönem başkanlığında atılan adımlar AGSK ile ilgili görüş ayrılıklarını gidermede başarılı olamamıştır. Belçika'nın dönem başkanlığı sırasında da uyuşmazlıkların önlenmesi konusunda adımlar atılacağı açıklanırken, bunun yanında kriz yönetimi için askeri bir yapılanmaya da gidileceği belirtilmiştir.²¹

5. Sonuç

Clinton'un Dışişleri Bakanlarından Warren Christopher, 1995 yılında Amerikan askeri varlığının Avrupa kıtasında gelecek 50 yıl ve daha sonrasında var olacağını söylese de, ABD'de artan eğilim AB'nin, Avrupa'nın güvenliği konusunda daha fazla kaynak ayırmasının gerektiği yönündedir. Gelişmeler ileride Avrupa kıtasındaki problemlerin Amerikan askeri varlığına gerek kalmadan çözülebileceği bir noktaya doğru gitmektedir.²²

Ortak Avrupa ordusunun nerelerde kullanılacağı sorusu hem bu ordunun NATO ile ilişkisinin nasıl olacağı hem de değişen uluslararası ortamda AB'nin oynayacağı rol ile ilgilidir. AB içerisinde, bu ordunun rolünün sadece Batılı vatandaşların çatışmaların olduğu bölgelerde hayatlarının kurtarılması ve

²⁰ Kongre üyesi Sherman'ın Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesinde 10 Kasım 1999'da yaptığı konuşma, <<http://www.house.gov/international>>1

²¹ A Seda Serdar, "Yıldız Savaşlarının Oğlu ve AGSK ABD'nin Bitmeyen, Avrupa'nın Başlamayan Oyunu", **Stratejik Analiz**, Cilt 2, Sayı 14, Haziran 2001, s 46 "Belçika'nın AB Başkanlığı Bilançosu Olumsuz", <<http://www.ntvmsnbc.com/news/127649.asp>> AGSK konusunda görüş ayrılıkları ve Yunanistan'ın Türkiye, İngiltere ve ABD arasındaki anlaşmaya yönelik itirazı konusu Ocak 2002'den itibaren başlayan İspanya'nın dönem başkanlığına kalmıştır

²² Warren Christopher, "Reinforcing NATO's Strength in the West and Deepening Cooperation with the East", **Kuzey Atlantik Konseyi Bakanlar Toplantısı**, 30 May 1995, The Netherlands

Balkanlar'daki muhtemel bir krizde sığınmacılara yardım edilmesi gibi konular ile sınırlı olması gerektiği görüşleri yanında Avrupa ordusunun uluslararası alanda özellikle çatışmaların önlenmesi konusunda aktif bir rol oynaması görüşü de vardır.

İngiltere, askeri konularda diğer AB ülkelerine nazaran üstünlüğü ve Fransa'nın Almanya'yı dengeleme kaygısını kullanarak AGSK'yı NATO içerisinde tutmayı başarabilir. Ya da AB, Fransa'nın etkisiyle, Avrupa güvenliğinde inisiyatifi tamamen ele alabilir. Bu durumda, Almanya'nın da istediği biçimde kurulacak ortak Avrupa ordusu sadece Avrupa kıtası içerisinde rol oynayacaktır. İngiltere, AB'nin, NATO bünyesindeki AGSK ile global düzeyde de askeri alanda rol alması gerektiği görüşündedir.

NATO'nun Avrupa güvenliğinden dışlanması, AB üyesi olmayan NATO üyesi ülkeleri güvenlik konusunda birbirleri ve ABD ile daha yakın bir işbirliğine itecektir. NATO'dan ayrı düşünülemeyecek bir yapılanma olarak AGSP ele alındığında, Türkiye açısından fazla bir sorun yoktur. Ancak AGSP'nin NATO'ya alternatif bir yapı haline dönüşmesi güvenlik konusunda Türkiye ile AB arasındaki ilişkiyi tamamen değiştirir. Aynı şekilde AB'nin, NATO'nun çerçevesi dışında farklı bir gündem ortaya atması ve politikalarında ABD ile oluşabilecek farklılıklarda, AGSP ile NATO'nun yollarını ayırabilir. AB'nin inşa halinde bir devlet olduğu görüşü de bu devletin inşası tamamlandığında ABD'ye rakip olabileceği varsayımına neden olmaktadır. Ayrıca ABD içinde de hem NATO'nun Soğuk Savaş dönemi sonrasında da varlığını sürdürmesi hem de Avrupa bütünlüğünün AGSP'yi de kapsayacak şekilde gelişmesinin savunulmasının bir çelişki olduğu görüşleri söylenmeye başladı.

Avrupa'nın ABD ile kıyaslanabilecek veya onu dengeleyebilecek bir güç olabilmesi ancak ortak bir dış ve güvenlik politikası oluşturmasıyla mümkündür. Buradaki temel sorun bütün üye ülkelerin kendi dış politikalarını oluşturma hakkından feragat etmeyi isteyip istemediğidir. Diğer bir konu ise bütün üye ülkeler kendi dış politikalarını oluşturma hakkından bir ölçüde feragat etseler bile uygulanacak dış politika konusundaki fikir ayrılıklarının nasıl giderileceğidir. Bu konuda İngiltere'nin dış politika çizgisi tipik bir örnektir. Kuzey Irak'ta Balkanlar ve Orta Doğuda ABD'yi destekler nitelikteki İngiliz dış politikası ile AB içerisindeki diğer ülkelerin özellikle Alman ve Fransız politikalarının uzlaşmasının güçlüğü ortadadır. Savunmaya yılda 165 milyar dolar harcayan AB'nin, ABD'nin yıllık savunma harcamasının % 60'ı olan bu miktarla NATO'dan bağımsız bir örgütlenmeye giderek güvenlik alanında etkili olması güçtür. Bunlara rağmen AB içerisinde özellikle Fransa'nın NATO'dan ayrı ABD'nin veto silahını kullanamayacağı bir örgütlenmeyi savunması ve bu çerçevede AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyesi ülkelerin de karar mekanizmasından dışlanmak istenmesi Avrupa kıtasının güvenliği için olumlu sinyaller değildir. Soğuk Savaş döneminden beri Batının savunma örgütü olan NATO'yu, örgütün Avrupa

ayağındaki kopma zayıflatabilir. Türkiye gibi NATO içerisinde önemli rol oynayan bir ülkenin Avrupa'nın güvenliğinden dışlanması, Türkiye'nin Avrupa'da, özellikle de Balkanlardaki stratejik çıkarları dikkate alındığında, ülkeyi bölgedeki çıkarlarını korumak için alternatif savunma ittifakları yapmaya yöneltebilir. NATO ile olan bağın korunduğu ve NATO üyesi olan AB dışındaki ülkelerin de karar mekanizması içerisinde yer aldığı bir yapılanma Avrupa'nın güvenliğinin garantisidir.

